

**Աննա
ՓԱԽԼՅԱՆ**

Տնտեսագիտության
թեկնածու, դոցենտ

2006 թ. գերազանցությամբ ավարտել է ԵՐՊՏԻ-ն (այժմ՝ ՀՊՏՀ)՝ «Համաշխարհային տնտեսագիտություն», իսկ 2010 թ.՝ ՀՊՏՀ ասպիրանտուրան՝ «Միջազգային տնտեսագիտություն» մասնագիտությամբ: 2012 թ. պաշտպանել է թեկնածուական արեւմտաուսումնաբանական ասպիրանտուրան՝ ստանալով տնտեսագիտության թեկնածուի գիտական ասպիրանտուրա:

2019 թ. ստացել է դոցենտի գիտական կոչում: «Ամբերդ» հետազոտական կենտրոնի ավագ հետազոտող է, ՀՊՏՀ միջազգային տնտեսական հարաբերությունների ամբիոնի դոցենտ:

Վերապատրաստվել և դասախոսություններ է վարել եվրոպական մի շարք բուհերում: Հեղինակ է 50-ից ավելի գիտական և շուրջ երկու տասնյակ գիտահանրամատչելի վերլուծական աշխատանքների:

 <https://orcid.org/0000-0002-5854-2473>

Google Scholar profile:
<https://scholar.google.com/citations?user=sjZSaYsAAA&hl=ru>
Research Gate profile:
<https://www.researchgate.net/profile/Anna-Pakhlyan>

**ՀԱՄԱՅՆ ՀԱՅՈՒԹՅԱՆ
ՆՎԻՐԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ**

**«ԿՈՐՈՒՍՅԱԼ»
ԱՐՅԱԽԻՆ...**

DOI: 10.52174/2579-2989_2024.3-80

Հիմնաբառեր. Արցախի Հանրապետություն, «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամ, դրամահավաք, նվիրատվություններ, ներդրումներ, բռնի տեղահանվածներ, փախստականներ

2020 թվականի 44-օրյա պատերազմի և դրան հաջորդած հարձակողական գործողությունների հետևանքով բռնի կերպով հայաթափված Արցախում մնացած նյութական ռեսուրսների մի մասն են կազմում նաև տարածաշրջանում կատարված կապիտալ ներդրումները: Մասնավորապես՝ «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամի դրամահավաք արշավների ընթացքում աշխարհասփյուռ հայության հանգանակած միջոցներից զգալի ներդրումներ են կատարվել Արցախի տարբեր շրջանների ենթակառուցվածքներում, համայնքային զարգացման, կրթության, առողջապահության, մշակույթի և այլ ոլորտներում:

Հոդվածում գույքագրվել և ներկայացվել են «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամի ֆինանսավորմամբ 1992-ից մինչև հայրենի ողբերգական դեպքերն Արցախում իրականացված ներդրումային ծրագրերը: Սա ընդամենը մեր համեստ փորձն է նպաստելու արցախահայության իրավունքների պաշտպանությանը և վնասների փոխհատուցման համար հիմքերի ձևավորմանը:

Յուրաքանչյուր պատերազմի, աղետի կամ արհավիրքի հետևանքների վերացումը սկսվում է պատճառված վնասների գնահատումից՝ առաջին հերթին, նկատի ունենալով նյութական կողմը, քանզի բարոյական կորուստներն անչափելի են ու անքննելի...

2020 թվականի սեպտեմբերի 27-ից մինչև նոյեմբերի 9 ծավալվող պատերազմական գործողությունների ընթացքում և 2020 թ. նոյեմբերի 10-ի եռակողմ հայտա-

ԱՂՅՈՒՍԱԿ 1

ԱՀ քաղաքացիներին տրամադրված ֆինանսական աջակցությունը (սուբսիդավորման գումարները)՝ ըստ ԱՀ շրջանների և աջակցության ուղղությունների, 2019 թ.¹

Հ/Հ	Շրջանը	Աջակցության (սուբսիդիայի) չափն ըստ ուղղությունների (մլն դրամ)			
		Բնակելի փարածքի գնում	Բնակելի փան կառուցում	Բնակելի փարածքի վերանորոգում	Ընդամենը
1.	ք. Ստեփանակերտ	767.8	172.6	155.1	1095.5
2.	Ասկերանի շրջան	3.6	5.2	4.3	13.1
3.	Մարտունու շրջան	7.5	5.3	2.5	15.3
4.	Մարտակերտի շրջան	2.2	1.1	1.0	4.3
5.	Շուշիի շրջան	17.4	2.7	10.0	30.1
6.	Հաղրուփի շրջան	1.0	3.0	0.5	4.5
7.	Քաշաթաղի շրջան	0.0	1.0	0.4	1.4
ԸՆԴԱՄԵՆԸ		799.5	190.9	173.8	1164.2

րարության² արդյունքում 8 վարչական շրջաններից Արցախի Հանրապետության կազմում դեռ մնացել էին մայրաքաղաք Ստեփանակերտը, Մարտակերտի շրջանի զգալի մասը, Մարտունու և Ասկերանի շրջանների մի մասը և Շուշիի շրջանի որոշ գյուղական համայնքներ: Տարածքների հետ միասին, տնտեսական գործունեության ապահովման կենսական նշանակության մի շարք ենթակառուցվածքներից զրկված և հետագա զարգացման համար չափազանց սահմանափակ հնարավորությունների տիրույթում պարփակված Արցախի տնտեսական ներուժի գնահատման՝ այն ժամանակվա մեր համեստ փորձի արդյունքում³ ստացվել էր հակասական պատկեր: Ամբողջությամբ (Ստեփանակերտ), առավելապես (Մարտակերտի շրջան) կամ մասնակիորեն (Մարտունու շրջան) Արցախի Հանրապետության տիրապետության տակ մնացած շրջանները բնութագրվում էին արդյունաբերական արտադրանքի թողարկման առավել նշանակալի կարողություններով և բնակարանաշինության՝ առավել զգալի ծավալներով, մինչդեռ հացահատիկային և հատիկաընդեղենային մշակաբույսերի աճեցման,

ինչպես նաև ընտանի կենդանիների բուծման տեսանկյունից, վերջիններս Ադրբեջանի Հանրապետության վերահսկողության տակ անցած շրջանների նկատմամբ օժտված էին անհամեմատ համեստ ներուժով:

Նյութական վնասի գնահատման ժամանակ անհրաժեշտ է հաշվի առնել նաև այն ֆինանսական ներդրումները, որոնք կատարվել են «կորցրած» տարածքներում:

Նախապատերազմյան ժամանակաշրջանում Արցախի ներդրումային հիմնադրամը հիպոթեքային վարկերի սուբսիդավորման տեսքով զգալի ֆինանսական աջակցություն է տրամադրել Արցախի Հանրապետության քաղաքացիներին՝ բնակելի տների կառուցման, բնակելի տարածքների գնման կամ վերանորոգման նպատակներով (տե՛ս աղյուսակ 1): Միայն 2019 թ. սուբսիդավորումը կազմել է ավելի քան 1.16 մլրդ դրամ: Ընդ որում, Արցախի ներդրումային հիմնադրամի ֆինանսական հատկացումների 94.1%-ը կամ շուրջ 1095.5 մլն դրամի ֆինանսական աջակցությունը տրամադրվել է Ստեփանակերտում 2019 թ. բնակելի տների կառուցման, տարածքների գնման կամ վերանորոգման նպատակ-

¹ Արցախի ներդրումային հիմնադրամ, 2019 թվականի գործունեության հաշվետվություն, Ստեփանակերտ, 2020 թ. (Արցախի ներդրումային հիմնադրամի հոգաբարձուների խորհրդի 2020 թ. մարտի 23-ի թիվ 17 որոշման հավելված), էջ 26:
² Հայաստանի Հանրապետության վարչապետի, Ադրբեջանի Հանրապետության նախագահի և Ռուսաստանի Դաշնության նախագահի հայտարարությունը, 10.11.2020, <https://www.primeminister.am/hy/press-release/item/2020/11/10/Announcement/>
³ Փախյան Ա.Ա., Արցախի տնտեսական ներուժը «նոր սահմանազատումից» հետո. սահմանից անդին մնացած հնարավորություններ... // «Ամբերդ» տեղեկագիր № 6(7) – 2020, էջ 13-21, <https://asue.am/upload/files/amberd/Տեղեկագիր%206.pdf>

ներով: Բնակարաշինության նպատակով տրամադրված ֆինանսական աջակցության մեծությամբ (շուրջ 30.1 մլն դրամի կամ 2.6%-ի հասնող) երկրորդը Շուշին էր: Մնացած վարչական շրջաններում բնակչության կեցության պայմանների բարելավմանն ուղղված ֆինանսավորումը համեմատաբար փոքր ծավալների է եղել:

Ինչևհետև... Հետպատերազմյան զարգացումները, մասնավորապես՝ 2022 թ. դեկտեմբերի 12-ից մինչև 2023 թվականի սեպտեմբերի 20-ը ադրբեջանցիների կողմից իբր «բնապահպանական ակցիաների» իրականացման պատրվակով Արցախի Հանրապետության շրջափակումը⁴, վերջինս Հայաստանին կապող միակ՝ «կյանքի ճանապարհի» փակումը⁵, Հայաստանից Արցախ գազի մատակարարման խափանումներն ի վերջո հանգեցրին հումանիտար ճգնաժամի՝ Արցախի բնակչությանը ենթարկելով էթնիկ զտման և հայրենազրկման:

Այժմ, երբ բոլոր պաշտոնական գերատեսչությունների, այդ թվում՝ Արցախի Հանրապետության ազգային վիճակագրական ծառայության կայքերն այլևս անհասանելի են, իսկ stat-nkr.am կայքի դոմենը հանված է ազատ վաճառքի, անհրաժեշտ տեղեկությունների սղությունը գրեթե անհնար է դարձնում կրած վնասների հիմնավոր և համակողմանի քննությունը: Ուստի սույն վերլուծության շրջանակում անդրադառնում ենք միայն ֆինանսավորմամբ կամ համաֆինանսավորմամբ 1990-ական թվականներից ի վեր Արցախում իրականացված ներդրումային ծրագրերին՝ հիմք ընդունելով հիմնադրամի հրապարակած տեղեկությունները:

Հիմնադրվելով 1992 թվականին՝ «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամը ստեղծել է եզակի համահայկական ցանց, որի առաքելությունը նախորդող 30 և ավելի տարիների ընթացքում անփոփոխ էր. Հայաստանի, Արցախի, ինչպես նաև աշխարհասփյուռ հայկական համայնքնե-

րի համար ապահովել համաչափ, կայուն և փոխկապակցված զարգացում:

Աշխարհասփյուռ հայության բարերար հատվածի ուշադրությունը մշտապես կենտրոնացած էր Արցախի առջև ծառայած ենթակառուցվածքային, սոցիալական, համայնքային և այլ բնույթի հիմնախնդիրների լուծման վրա, որի համար հսկայածավալ ֆինանսական միջոցներ են հատկացվել:

Աղյուսակ 2-ում ամփոփված է «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամի ֆինանսավորմամբ Արցախում երբևէ իրականացված ծրագրերի ժամանակագրությունը: Սկսած 1992 թ.-ից՝ Արցախի տարբեր շրջաններում ենթակառուցվածքային, համայնքային և սոցիալական զարգացման նպատակներով աշխարհասփյուռ հայության նվիրաբերած միջոցների հաշվին ներդրվել է, ընդհանուր առմամբ, 177,7 մլն ԱՄՆ դոլար: Իհարկե, այս թիվը չի կարող արտացոլել ամբողջական պատկերը, քանզի քիչ չեն եղել անանուն մնացած կամ հատկացված գումարի չափը բարձրաձայնել չցանկացող բարերարները: Բացի դրանից, «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամը միակ կառույցը չէ, որի միջոցով ներդրումներ են կատարվել Արցախում:

Ֆինանսավորման տեսանկյունից, երբևէ իրականացված ամենածավալուն ծրագրերից է շուրջ 72 մլն ԱՄՆ դոլար արժեցած՝ «Գորիս-Ստեփանակերտ» ավտոճանապարհը: Իհարկե, ճանապարհի որոշ համեմատաբար կարճ հատվածն անցնում է Սյունիքի մարզով և, ըստ էության, գումարի մի մասը ներդրվել է ՀՀ-ում:

Հիմնադրամի հավաքագրած միջոցներով կյանքի կոչված երկրորդ խոշոր նախագիծը՝ ավելի քան 36,5 մլն ԱՄՆ դոլար արժողությամբ, 2014-2017 թթ. Վարդենիս-Մարտակերտ մայրուղու վերակառուցումն էր, որը ՀՀ Գեղարքունիքի մարզից ձգվում էր դեպի Արցախի Շահումյանի և Մարտակերտի շրջաններ:

⁴ A looming catastrophe in Nagorno-Karabakh, by Narek Sukiasyan, 11.01.2023 / <https://www.ips-journal.eu/topics/foreign-and-security-policy/a-looming-catastrophe-in-nagorno-karabakh-6433/>

⁵ Thousands of Armenians trapped in Nagorno-Karabakh face humanitarian crisis, 20/01/2023, <https://www.france24.com/en/asia-pacific/20230120-thousands-of-armenians-trapped-in-nagorno-karabakh-face-humanitarian-crisis>

«Հայաստան» համահայկական հիմնադրամի հիմնադրամի որամահալվաքներից գոյացած միջոցների հաշվին Արցախում երբևէ իրականացված ծրագրերի ժամանակագրություն»

№	Ծրագրի անվանումը	Հարկազանցված Բյուջե (ԱՄՆ դոլար)	Տիրույթի նկարագրություն (հասնաֆինանսավորող կամ եզրագրություն)	Այլից և ավելի	Պյուր	Տարածաշրջան
1.	«Շուշի-Կարբի Շուկա» էլեկտրահաղորդման գիծ ⁷	210,208.00	Համայն հայություն	1992-02-01 - 1995-02-28	Ենթակառուց- կառուցում	Շուշիի շրջան, Մարտունու շրջան
2.	«Մոշկապատ-Մարտունի» ջրատար ⁸	93,956.00	Համայն հայություն	1992-02-07 - 1995-02-28	Ենթակառուց- կառուցում	Մարտունու շրջան
3.	«Հովեփական-Ասկերան» ջրատար ⁹	238,724.00	Համայն հայություն	1994-06-30 - 1995-06-30	Ենթակառուց- կառուցում	Ասկերանի շրջան
4.	«Հաղրուք-Առաքել» էլեկտրահաղորդման գիծ ¹⁰	264,423.00	Ընդհանուր մուտքեր	1995-01-01 - 1995-12-01	Ենթակառուց- կառուցում	Հաղրուքի շրջան
5.	«Գորիս-Ստեփանակերտ» ավտոճանապարհ ¹¹	72,090,704.00	Համայն հայություն	1995-03-01 - 2000-12-31	Ենթակառուց- կառուցում	Ստեփանակերտ, Սյունիքի մարզ
6.	Ավանբեր գյուղի ջրագիծ ¹²	94,860.00	«Հայաստան» հայկական հիմնադրամ - Գերանիսիա	1998-05-01 - 1999-05-01	Ենթակառուց- կառուցում	Ճահումյանի շրջան
7.	Ստեփանակերտի մանկական ինֆեկցիոն հիվանդանոցի համար բուժառաքարավորումների ձեռքբերում ¹³	5,250.00	«Հայաստան» համահայկական հիմնադրամ - Կիպրոս	1998-12-26	Առողջապահություն	Ստեփանակերտ
8.	Դարոց Վարդուհա գյուղում ¹⁴	-	«Հայաստան» հիմնադրամ - Արգենտինա (Եվրաստու Հովիտի և Քրիստին Թախթյան)	1998-06-01 - 1999-01-01	Կրթություն	Մարտակերտի շրջան
9.	ԼՂՀ 5 գյուղերի ջրամատակարարում (Գիշի, Վերին և Ներքին Ագնեկ, Շոշ, Ինձախ) ¹⁵	9,521,638.00	«Հայաստան» հիմնադրամ - Տորոնտո	1999-02-01 - 2000-02-01	Ենթակառուց- կառուցում	Մարտունու շրջան, Ասկերանի շրջան
10.	Հաթերք գյուղի 143 բնակարանների վերակառուցում ¹⁶	11,062.00	«Հայաստան» հիմնադրամ - Արգենտինա	1999-12-26	Համայնքային զարգացում	Մարտակերտի շրջան
11.	Հյուսիս-Հարավ մայրուղու կառուցում ¹⁷	-	Համայն հայություն	2000-07-01 - 2009-11-01	Ենթակառուց- կառուցում	Հաղրուքի շրջան, Մարտակերտի շրջան

6 Արցախը կազմել է ինդիանալ «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամի կայքէջում զետեղված տեղեկատվության հիման վրա: Արցախում իրականացված ծրագրերի վերաբերյալ տեղեկությունները բաղկանում են 2024 թ. օգոստոսի 20-25-ն ընկած ժամանակահատվածում:

7 ՀՀՀ, «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամ, «Շուշի-Կարբի Շուկա» էլեկտրահաղորդման գիծ, <https://www.himmadram.org/hy/1565086673>

8 ՀՀՀ, «Մոշկապատ-Մարտունի» ջրատար, <https://www.himmadram.org/hy/1565079168>

9 ՀՀՀ, «Հովեփական-Ասկերան» ջրատար, <https://www.himmadram.org/hy/1565078426>

10 ՀՀՀ, «Հաղրուք-Առաքել» էլեկտրահաղորդման գիծ, <https://www.himmadram.org/hy/1564853054>

11 ՀՀՀ, «Գորիս-Ստեփանակերտ» ավտոճանապարհ, <https://www.himmadram.org/hy/1564828029>

12 ՀՀՀ, Ավանբեր գյուղի ջրագիծ, <https://www.himmadram.org/hy/1565081433>

13 ՀՀՀ, Ստեփանակերտի մանկական ինֆեկցիոն հիվանդանոցի համար բուժառաքարավորումների ձեռքբերում, <https://www.himmadram.org/hy/1564828499>

14 ՀՀՀ, Դարոց Վարդուհա գյուղում, <https://www.himmadram.org/hy/1565082296>

15 ՀՀՀ, ԼՂՀ 5 գյուղերի ջրամատակարարում, <https://www.himmadram.org/hy/1564827608>

16 ՀՀՀ, Հաթերք գյուղի 143 բնակարանների վերակառուցում, <https://www.himmadram.org/hy/1564401721>

17 Հյուսիս-Հարավ մայրուղու կառուցում, <https://www.himmadram.org/hy/1564832357>

12.	«Կովկասյան-Երիզվանք» էլեկտրազիժ»	43,200.00	Ֆրանսիայի հայկական հիմնադրամ	2002-02-01 - 2003-02-01 կաձքներ	Բնակարկի շրջան
13.	«Հյուսիս-Հարավ», Շեխեր գյուղի կամուրջ»	228,649.00	«Հայաստան» հիմնադրամ - ԱՄՆ, Լյու Յորք	2002-04-02 - 2003-09-09 կաձքներ	Մարտունու շրջան
14.	Գանձատարի եկերեցական համալիրի գազամատակարարման ծրագիր»	13,000.00	«Հայաստան» հիմնադրամ - Տորոնտո	- 2004-01-01 Մշակույթ	Մարտակերտի շրջան
15.	Դրբոն գյուղի դպրոցի կահավորում և սարքավորում»	1,249,160.00	Ֆրանսիայի հայկական հիմնադրամ	- 2005-01-01 Կրթություն	Մարտակերտի շրջան
16.	ԼՂՀ Մարտունու շրջանի Կարմիր Շուկա գյուղի մանկապարտեզի վերանորոգում»	6,055.00	Ֆրանսիայի հայկական հիմնադրամ	- 2005-01-01 Կրթություն	Մարտունու շրջան
17.	Հիլիս և Թումի գյուղերի ջրափի շինարարություն»	35,944.80	«Հայաստան» հիմնադրամ Տորոնտո	2005-04-01 - 2005-06-01 կաձքներ	Ասկերանի շրջան
18.	Արցախի միջնակարգ դպրոցների կահավորում»	-	Ֆրանսիայի հայկական հիմնադրամ	2005-07-01 - 2007-02-01 Կրթություն	Մարտունու շրջան, Մարտակերտի շրջ.
19.	Վանք գյուղի ջրամատակարարման համակարգի վերակառուցման ծրագրի նախագծում, գնահատում և փաստաթղթերի կազմում»	11,186.60	«Հայաստան» համահայկական հիմնադրամ, «Հայաստան» հիմնադրամ - ԱՄՆ, Լյու Յորք, Ֆրանսիայի հայկական հիմնադրամ (նվիրատու՝ Տեորեքի ֆոնդ)	- 2006-01-01 Կաձքներ	Մարտակերտի շրջան
20.	Նոր Գետաշեն գյուղի դպրոցին հեռուստացույցի տրամադրում»	246,800.00	«Հայաստան հիմնադրամ»- ԱՄՆ	2006-01-01 - 2006-01-01 Կրթություն	Շահումյանի շրջան
21.	Թալիշ գյուղի դպրոցին մարզական գույքի տրամադրում»	2,281.00	Ֆրանսիայի հայկական հիմնադրամ	2006-01-01 - 2006-01-01 Կրթություն	Մարտակերտի շրջան
22.	Ներքին Հոռաթաղ գյուղի դպրոցի համակարգչային սենյակի կահավորում և սարքավորում»	7,603.00	Ֆրանսիայի հայկական հիմնադրամ	2006-01-01 - 2006-01-01 Կրթություն	Մարտակերտի շրջան
23.	ԼՂՀ Մարտակերտ քաղաքի, Մեծ Շեն, Մաղավոզ և Վարնկաթաղ գյուղերի ջրամատակարարման բարելավում»	3,315,702.00	Ֆրանսիայի հայկական հիմնադրամ	2006-02-01 - 2007-12-31 կաձքներ	Մարտակերտի շրջան

18 ՀՀ, «Կովկասյան-Երիզվանք» էլեկտրազիժ, <https://www.himmadram.org/hy/1564993870>

19 ՀՀ, «Հյուսիս-Հարավ», Շեխեր գյուղի կամուրջ, <https://www.himmadram.org/hy/1564779042>

20 ՀՀ, Գանձատարի եկերեցական համալիրի գազամատակարարման ծրագիր, <https://www.himmadram.org/hy/1564776187>

21 ՀՀ, Դրբոն գյուղի դպրոցի կահավորում և սարքավորում, <https://www.himmadram.org/hy/1564685449>

22 ՀՀ, ԼՂՀ Մարտունու շրջանի Կարմիր Շուկա գյուղի մանկապարտեզի վերանորոգում, <https://www.himmadram.org/hy/1564658107>

23 ՀՀ, Արցախի միջնակարգ դպրոցների կահավորում, <https://www.himmadram.org/hy/1564505350>

24 Hayastan All Armenian Fund, Yank village water supply system reconstruction project design, evaluation and preparation of documents, <https://www.himmadram.org/hy/1564642217>

25 ՀՀ, Նոր Գետաշեն գյուղի դպրոցին հեռուստացույցի տրամադրում, <https://www.himmadram.org/hy/1564642842>

26 ՀՀ, Ներքին Հոռաթաղ գյուղի դպրոցի համակարգչային սենյակի կահավորում և սարքավորում, <https://www.himmadram.org/hy/1564479289>

27 ՀՀ, Արցախի միջնակարգ դպրոցների կահավորում, <https://www.himmadram.org/hy/1564642217>

28 ՀՀ, Ներքին Հոռաթաղ գյուղի դպրոցի համակարգչային սենյակի կահավորում և սարքավորում, <https://www.himmadram.org/hy/1564642217>

29 ՀՀ, ԼՂՀ Մարտակերտ քաղաքի, Մեծ Շեն, Մաղավոզ և Վարնկաթաղ գյուղերի ջրամատակարարման բարելավում, <https://www.himmadram.org/hy/1564642417>

24. Ստեխանավերտի արվիվներին կապի բաշխական սարքավորումների գնում ³⁰	570,656.00	«Հայաստան հիմնադրամ» ԱՍՆ	2006-02-02 - Ստորագրված 2006-08-02 հոբյոթն	Ստեխանավերտ
25. Սյուջանոր, Կիչան, Չիրան գյուղերի գազաֆիկացում ³¹	202,908.64	Հասնայն հայրություն	2006-04-01 - Ենթակառուց- 2007-01-01 վաճճներ	Մարտավերտի շրջան
26. ԼՂՀ Կճճճճճճ համայնքի միջնակարգ դպրոցի շինարարություն ³²	374,447.00	Ֆրանսիայի հայկական հիմնադրամ	2006-05-01 - 2007-10-01 Կրթություն	Մարտավերտի շրջան
27. Ներքին Հոսքաթաղ գյուղի դպրոցի համակարգչային սենյակի կահավորում և սարքավորում ³³	7,603.00	Ֆրանսիայի հայկական հիմնադրամ	2006-01-01 - 2006-01-01 Կրթություն	Մարտավերտի շրջան
28. Սյուջանոր, Կիչան, Չիրան գյուղերի գազաֆիկացում ³⁴	202,908.64	Հասնայն հայրություն	2006-04-01 - Ենթակառուց- 2007-01-01 վաճճներ	Մարտավերտի շրջան
29. ԼՂՀ Վերին Հորաթաղ համայնքի միջնակարգ դպրոցի շինարարություն ³⁵	390,855.00	«Հայաստան» հիմնադրամ - Տորոնտո	2006-06-01 - 2008-09-13 Կրթություն	Մարտավերտի շրջան
30. «Սորապուր-Եռցար» աճ բարեկարգում ³⁶	17,620.45	«Հայաստան» հիմնադրամ - ԱՍՆ	2006-01-01 - Ենթակառուց- 2006-01-01 վաճճներ	Սովերանի շրջան
31. Ամարաս վանք տանող ճանապարհի վերանորոգում ³⁷	1,500,000.00	«Հայաստան» հիմնադրամ - ԱՍՆ	2006-01-01 - 2006-01-01 Մշակույթ	Մարտունու շրջան
32. ԼՂՀ Գառնաբար, Մարտավու, Դրմբուն և Վարդանա գյուղերի բուժօգնության մասնակի վերանորոգում ³⁸	3,830.00	Ֆրանսիայի հայկական հիմնադրամ	2006-06-01 - Ստորագրված 2007-12-01 հոբյոթն	Մարտավերտի շրջան
33. ԼՂՀ Ղաչաբանող գյուղի բուժօգնության կառուցում ³⁹	18,127.00	Ֆրանսիայի հայկական հիմնադրամ	2006-06-01 - Ստորագրված 2007-12-01 հոբյոթն	Մարտավերտի շրջան
34. Մարտավու և Վերնաթաղ գյուղերի ջրամատակարարման համակարգ ⁴⁰	169,762.00	Հասնայն հայրություն	2006-08-05 Ենթակառուց- 2007-12-17 վաճճներ	Մարտավերտի շրջան
35. ԼՂՀ Սովերան շրջանի Ավետարանոց գյուղի դպրոցի կահավորում և սարքավորում ⁴¹	3,922.05	Ֆրանսիայի հայկական հիմնադրամ	- 2007-01-01 Կրթություն	Սովերանի շրջան
36. ԼՂՀ Մարտավերտ շրջանի Կոճորուտ գյուղի դպրոցի կահավորում ⁴²	18,260.00	Ֆրանսիայի հայկական հիմնադրամ	2007-01-01 - 2007-01-01 Կրթություն	Մարտավերտի շրջան

³⁰ Hayastan All Armenian Fund. Purchase of medical equipment for the Stepanakert polyclinic, <https://www.himnadram.org/hy/1564641563>

³¹ ՀՀՀ, Արաջանոր, Կիչան, Չիրան գյուղերի գազաֆիկացում, <https://www.himnadram.org/hy/1564511476>

³² ՀՀՀ, Լոնանյն Ղարաբաղի Հանրապետության Կճճճճճճ համայնքի միջնակարգ դպրոցի շինարարություն, <https://www.himnadram.org/hy/1564480020>

³³ ՀՀՀ, Ներքին Հոսքաթաղ գյուղի դպրոցի համակարգչային սենյակի կահավորում և սարքավորում, <https://www.himnadram.org/hy/1564644239>

³⁴ ՀՀՀ, Արաջանոր, Կիչան, Չիրան գյուղերի գազաֆիկացում, <https://www.himnadram.org/hy/1564511476>

³⁵ ՀՀՀ, Լոնանյն Ղարաբաղի Հանրապետության Վերին Հորաթաղ համայնքի միջնակարգ դպրոցի շինարարություն, <https://www.himnadram.org/hy/1564468555>

³⁶ ՀՀՀ, «Սորապուր-Եռցար» աճ բարեկարգում, <https://www.himnadram.org/hy/1564642057>

³⁷ ՀՀՀ, Ամարաս վանք տանող ճանապարհի վերանորոգում, <https://www.himnadram.org/hy/1564643505>

³⁸ ՀՀՀ, ԼՂՀ Գառնաբար, Մարտավու, Դրմբուն և Վարդանա գյուղերի բուժօգնության մասնակի վերանորոգում, <https://www.himnadram.org/hy/1564479072>

³⁹ ՀՀՀ, ԼՂՀ Ղաչաբանող գյուղի բուժօգնության կառուցում, <https://www.himnadram.org/hy/1564478779>

⁴⁰ ՀՀՀ, Մարտավու և Վերնաթաղ գյուղերի ջրամատակարարման համակարգ, <https://www.himnadram.org/hy/1564477202>

⁴¹ ՀՀՀ, ԼՂՀ Սովերան շրջանի Ավետարանոց գյուղի դպրոցի կահավորում և սարքավորում, <https://www.himnadram.org/hy/1564512233>

⁴² ՀՀՀ, ԼՂՀ Մարտավերտ շրջանի Կոճորուտ գյուղի դպրոցի կահավորում, <https://www.himnadram.org/hy/1564514081>

37. ԼՂՀ Մարտակերտի շրջանի ճանկաթաղ գյուղի դպրոցի կահավորում (II փուլ) ⁴³	8,405.00	Ֆրանսիայի հայկական հիմնադրամ	2007-03-05 - Կրթություն 2007-05-07	Մարտակերտի շրջան
38. ԼՂՀ Հարությունի շրջանի Տող համայնքի միջնակարգ դպրոցի կահավորում ⁴⁴	74,222.00	«Հայաստան» հիմնադրամ – Արգենտինա	2007-03-01 - Կրթություն 2007-07-19	Հարությունի շրջան
39. Մեծ Թաղաղ. Ազդես և Դրահատիկ գյուղերի ջրագծի կառուցում ⁴⁵	668,571.00	-	2007-03-07 - Ենթակառուց-վածքներ 2008-03-01	Հարությունի շրջան
40. Գյուղնեխակաղցի գյուղի կենտրոնի վերանորոգում և ընդլայնում ⁴⁶	-	«Հայաստան» հիմնադրամ ԱՄՆ, Նյու Յորք	2007-04-01 - Գյուղատնտես-տություն 2007-09-01	Հարությունի շրջան
41. ԼՂՀ Մարտակերտի շրջանի Սեյտուկ գյուղի դպրոցի կահավորում ⁴⁷	10,387.00	Ֆրանսիայի հայկական հիմնադրամ	2007-05-18 - Կրթություն 2007-07-30	Մարտակերտի շրջան
42. ԼՂՀ Մարտունու շրջանի Ավետարանոց գյուղի մանկապարտեզի կահավորում ⁴⁸	4,407.00	Ֆրանսիայի հայկական հիմնադրամ	2007-08-22 - Կրթություն 2007-09-15	Մարտունու շրջան
43. ԼՂՀ Հարությունի շրջանի Անտառագյուղի դպրոցի վերանորոգում ⁴⁹	66,838.00	Ֆրանսիայի հայկական հիմնադրամ	2007-10-19 - Կրթություն 2008-06-01	Հարությունի շրջան
44. Կաղարծին - Սպիտակաշեն ջրագիծ ⁵⁰	241,953.00	«Հայաստան» հիմնադրամ – Արգենտինա	2008-02-05 - Ենթակառուց-վածքներ 2008-10-10	Մարտունու շրջան
45. Թումի գյուղի դպրոցի կահավորում և սարքավորում ⁵¹	9,865.00	Ֆրանսիայի հայկական հիմնադրամ	2008-02-12 - Կրթություն 2008-06-30	Հարությունի շրջան
46. Խնուշինակ գյուղի բուժկետի կառուցում ⁵²	375,788.00	Ֆրանսիայի հայկական հիմնադրամ, «Հայաստան» հիմնադրամ – ԱՄՆ	2008-05-01 - Առողջապա-հություն 2009-05-01	Մարտունու շրջան
47. Սպիտակաշեն գյուղի դպրոցի կառուցում ⁵³	542,814.00	«Հայաստան» հիմնադրամ - Տորոնտո	2008-06-27 - Կրթություն 2010-05-25	Մարտունու շրջան
48. Բերդաշեն գյուղի ջրատարի վերանորոգում ⁵⁴	514,994.00	«Հայաստան» հիմնադրամ – Արգենտինա	2008-08-20 - Ենթակառուց-վածքներ 2009-10-01	Մարտունու շրջան
49. Ճարտարի դպրոցի կառուցում ⁵⁵	692,529.00	Ֆրանսիայի հայկական հիմնադրամ	2008-10-06 - Կրթություն 2010-10-15	Մարտունու շրջան
50. Ասկերան բաղաձի ջրամատակարարում և կյուղու համակարգի վերանորոգում ⁵⁶	510,947.00	Ֆրանսիայի հայկական հիմնադրամ	2008-11-03 - Ենթակառուց-վածքներ 2012-03-30	Ասկերանի շրջան

⁴³ ՀՀ, ԼՂՀ Մարտակերտի շրջանի ճանկաթաղ գյուղի դպրոցի կահավորում (II փուլ), <https://www.himmadram.org/hy/1564498001>

⁴⁴ ՀՀ, ԼՂՀ Հարությունի շրջանի Տող համայնքի միջնակարգ դպրոցի կահավորում, <https://www.himmadram.org/hy/1564502627>

⁴⁵ ՀՀ, Մեծ Թաղաղ. Ազդես և Դրահատիկ գյուղերի ջրագծի կառուցում, <https://www.himmadram.org/hy/1564473664>

⁴⁶ ՀՀ, Գյուղնեխակաղցի գյուղի կենտրոնի վերանորոգում Հարությունի շրջանում, Դրահատիկ գյուղում, <https://www.himmadram.org/hy/1564480459>

⁴⁷ ՀՀ, ԼՂՀ Մարտակերտի շրջանի Սեյտուկ գյուղի դպրոցի կահավորում, <https://www.himmadram.org/hy/1564501087>

⁴⁸ ՀՀ, ԼՂՀ Մարտունու շրջանի Անտառագյուղ գյուղի մանկապարտեզի կահավորում, <https://www.himmadram.org/hy/1564481232>

⁴⁹ ՀՀ, ԼՂՀ Հարությունի շրջանի Անտառագյուղ գյուղի դպրոցի վերանորոգում, <https://www.himmadram.org/hy/1564467843>

⁵⁰ ՀՀ, Կաղարծին - Սպիտակաշեն ջրագիծ, <https://www.himmadram.org/hy/1564410269>

⁵¹ ՀՀ, Թումի գյուղի դպրոցի կահավորում և սարքավորում, <https://www.himmadram.org/hy/1564478049>

⁵² ՀՀ, Խնուշինակ գյուղի բուժկետի կառուցում, Մարտունու շրջան, <https://www.himmadram.org/hy/1564994588>

⁵³ ՀՀ, Սպիտակաշեն գյուղի դպրոցի կառուցում, <https://www.himmadram.org/hy/1564402866>

⁵⁴ ՀՀ, Բերդաշեն գյուղի ջրատարի վերանորոգում, <https://www.himmadram.org/hy/1564401945>

⁵⁵ ՀՀ, Ճարտարի դպրոցի կառուցում, <https://www.himmadram.org/hy/1564394664>

⁵⁶ ՀՀ, Ասկերան բաղաձի ջրամատակարարում և կյուղու համակարգի վերանորոգում, <https://www.himmadram.org/hy/1564341519>

51. Սարգսաշեն գյուղի խմելու ջրամատակարարման համակարգի կառուցում ⁵⁷	«Հայաստան» համահայկական հիմնադրամ – Լիբանան	136,155.00	2008-11-03 - 2013-05-24 վաճքներ	Ենթակառուց-վաճքներ	Մ արտոնու շրջան
52. ԼՂՀ Հաղորթի շրջանի Մեծ Թաղար. Ազոխ. Դրախտիկ գյուղերի ջրամատակարարման համակարգի կառուցում II փուլ ⁵⁸	Ֆրանսիայի հայկական հիմնադրամ	733,628.00	2009-01-23 - 2009-12-02 վաճքներ	Ենթակառուց-վաճքներ	Հաղորթի շրջան
53. Գիշի գյուղում նոր դպրոցի կառուցում ⁵⁹	Վարդանյանների ընտանիք ԲՀԿ	1,387,171.00	2009-03-17 - 2011-11-01	Կրթություն	Մ արտոնու շրջան
54. ԼՂՀ Մարտակերտի շրջանի Մոխրաթաղ գյուղի դպրոցի կահավորում ⁶⁰	Ֆրանսիայի հայկական հիմնադրամ	10,466.00	2009-04-17 - 2009-08-11	Կրթություն	Մ արտակերտի շրջան
55. ԼՂՀ Մարտունու շրջանի Սոս գյուղի խմելու ջուր ⁶¹	Ֆրանսիայի հայկական հիմնադրամ	479,099.00	2009-07-03 - 2010-08-23	Ենթակառուց-վաճքներ	Մ արտոնու շրջան
56. Կահուլիքի և լարորատոր ստրջավորումների տրամադրում Արցախի 85 դպրոցներին ⁶²	«Հայաստան» հիմնադրամ - ԱՄՆ	1,638,209.00	2009-08-25 - 2018-08-07 Կրթություն	Կրթություն	Շուշիի շրջան, Ստեփանակերտ, Քաշաթաղի շրջան, Շահումյանի շրջան, Հաղորթի շրջան, Մ արտոնու շրջան, Մ արտակերտի շրջան, Ասկերանի շրջան
57. Ղուբե ճարտար հասանելի նոր մանկապարտեզի կառուցում ⁶³	Ֆրանսիայի հայկական հիմնադրամ	413,521.00	2010-02-22 - 2011-09-15	Կրթություն	Մ արտոնու շրջան
58. Մեծ Շեն գյուղի համայնքային կենտրոնի կառուցում ⁶⁴	«Հայաստան» համահայկական հիմնադրամ – Լիբանան (համայն հայություն)	164,938.00	2010-06-16 - 2011-12-26	Համայնքային զարգացում	Շուշիի շրջան
59. Հաղորթի գյուղի ճանապարհի վերանորոգում ⁶⁵	Համայն հայություն	74,675.00	2010-12-23 - 2011-05-05	Ենթակառուց-վաճքներ	Մ արտոնու շրջան
60. Հաղորթ քաղաքի ջրամատակարարման համակարգի վերակառուցում ⁶⁶	«Հայաստան» հիմնադրամ - ԱՄՆ, Ելու Յորթ (Եվրատու Ջերայթ Թուրքմենջան, Արցախի Հանրապետության կառավարություն)	931,058.00	2011-02-08 - 2016-08-01	Ենթակառուց-վաճքներ	Հաղորթի շրջան
61. Ալկաղբյուր գյուղի ջրամատակարարման համակարգի վերակառուցում ⁶⁷	Հայաստանի վերակառուցման կոմիտե – Բրազիլիա, Ֆրանսիայի հայկական հիմնադրամ (Արցախի Հանրապետության կառավարություն)	142,381.00	2011-04-07 - 2014-06-16	Ենթակառուց-վաճքներ	Ասկերանի շրջան

⁵⁷ ՀՀՀ, Սարգսաշեն գյուղի խմելու ջրամատակարարման համակարգի կառուցում, Մարտունու շրջան, <https://www.himmadram.org/hy/1564218813>

⁵⁸ ՀՀՀ, ԼՂՀ Հաղորթի շրջանի Մեծ Թաղար. Ազոխ, Դրախտիկ գյուղերի ջրամատակարարման համակարգի կառուցում II փուլ, <https://www.himmadram.org/hy/1564401269>

⁵⁹ ՀՀՀ, Գիշի գյուղում նոր դպրոցի կառուցում, <https://www.himmadram.org/hy/1564310349>

⁶⁰ ՀՀՀ, ԼՂՀ Մարտակերտի շրջանի Մոխրաթաղ գյուղի դպրոցի կահավորում, <https://www.himmadram.org/hy/1564502091>

⁶¹ ՀՀՀ, ԼՂՀ Մարտունու շրջանի Սոս գյուղի խմելու ջուր, <https://www.himmadram.org/hy/1564393708>

⁶² ՀՀՀ, Կահուլիքի և լարորատոր ստրջավորումների տրամադրում Արցախի 85 դպրոցներին, <https://www.himmadram.org/hy/1564400926>

⁶³ ՀՀՀ, Լուբե ճարտար հասանելի նոր մանկապարտեզի կառուցում, Մարտունու շրջան, Արցախ, <https://www.himmadram.org/hy/1564334942>

⁶⁴ ՀՀՀ, Մեծ Շեն գյուղի համայնքային կենտրոնի կառուցում, <https://www.himmadram.org/hy/1564252498>

⁶⁵ ՀՀՀ, Հաղորթի գյուղի ճանապարհի վերանորոգում, <https://www.himmadram.org/hy/1564326021>

⁶⁶ ՀՀՀ, Հաղորթ քաղաքի ջրամատակարարման համակարգի վերակառուցում, <https://www.himmadram.org/hy/1564041618>

⁶⁷ ՀՀՀ, Ալկաղբյուր գյուղի ջրամատակարարման համակարգի վերակառուցում, <https://www.himmadram.org/hy/1564161640>

62. Քարին Տակ գյուղի ջրամատակարարման համակարգի կառուցում ⁶⁸	315,044.00	«Հայաստան» համահայկական հիմնադրամ, «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամ - Կիպրոս, Համահայկական բարեգործական կազմակերպություն- Հունաստան, Հայաստանի վերակառուցման կոմիտե - Բրազիլիա, «Հայաստան» հիմնադրամ - Արգենտինա	2011-04-07 - 2014-09-30	Ենթակառուցվածքներ	Շուշիի շրջան
63. Ուխտաձոր գյուղի ջրամատակարարման համակարգի կառուցում ⁶⁹	59,195.00	Ֆրանսիայի հայկական հիմնադրամ	2011-04-07 - 2012-10-30	Ենթակառուցվածքներ	Հարությունի շրջան
64. Խնակաղտ գյուղի րպոցի տանիքի հիմնանորոգում ⁷⁰	84,960.00	«Հայաստան» համահայկական հիմնադրամ	2011-05-23 - 2011-08-23	Կրթություն	Ասկերանի շրջան
65. Չափար գյուղի խմելու ջրամատակարարման համակարգի կառուցում ⁷¹	62,205.00	«Հայաստան» համահայկական հիմնադրամ (համայն հայություն)	2011-05-05 - 2012-10-30	Ենթակառուցվածքներ	Մարտավերսի շրջան
66. Եզնիկ Մրզյանի անվան արհեստագործական ուսումնարանին սարքավորումների և գույքի տրամադրում ⁷²	291,552.00	Ֆրանսիայի հայկական հիմնադրամ	2012-01-06 - 2018-01-16	Կրթություն	Շուշիի շրջան
67. Հարավ գյուղի ջրամատակարարման համակարգի վերակառուցում ⁷³	135,001.00	Հայաստանի վերակառուցման կոմիտե - Բրազիլիա, «Հայաստան» հիմնադրամ - Արգենտինա	2012-04-19 - 2013-07-01	Ենթակառուցվածքներ	Ասկերանի շրջան
68. Ջրամատակարարման համակարգի վերակառուցում Մարաթաշեն գյուղում ⁷⁴	34,157.00	Ֆրանսիայի հայկական հիմնադրամ	2012-04-19 - 2014-06-16	Ենթակառուցվածքներ	Ասկերանի շրջան
69. Գետավան գյուղի ջրամատակարարման համակարգի վերակառուցում ⁷⁵	212,446.00	Ֆրանսիայի հայկական հիմնադրամ (Արցախի Հանրապետության կառավարություն)	2012-04-19 - 2014-06-16	Ենթակառուցվածքներ	Մարտավերսի շրջան
70. Ջրամատակարարման համակարգի վերակառուցում Քարվաճառ գյուղում ⁷⁶	410,659.00	«Հայաստան» համահայկական հիմնադրամ (նվիրատու՝ «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամ - Լիբանան, «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամ - Եվրիա, Իտալիայի հայերի միություն, «Հայաստան» հիմնադրամ - ԱՄՆ, Հայաստանի վերակառուցման կոմիտե - Բրազիլիա, Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն, Արցախի Հանրապետության կառավարություն, համայն հայություն)	2012-05-23 - 2013-08-30	Ենթակառուցվածքներ	Շահումյանի շրջան

71. Վարդենիս - Մարտավերս մայրուղու վերակառուցում⁷⁷

Շահումյանի շրջան, Գեղարքունիքի մարզ, Մարտավերսի շրջան

⁶⁸ ՀՀՀ, Քարին Տակ գյուղի ջրամատակարարման համակարգի կառուցում, <https://www.himmadram.org/hy/1564162447>

⁶⁹ ՀՀՀ, Ուխտաձոր գյուղի ջրամատակարարման համակարգի կառուցում, <https://www.himmadram.org/hy/1564229381>

⁷⁰ ՀՀՀ, Խնակաղտ գյուղի րպոցի տանիքի հիմնանորոգում, <https://www.himmadram.org/hy/1564313088>

⁷¹ ՀՀՀ, Չափար գյուղի խմելու ջրամատակարարման համակարգի կառուցում, <https://www.himmadram.org/hy/1564227790>

⁷² ՀՀՀ, Եզնիկ Մրզյանի անվան արհեստագործական ուսումնարանին սարքավորումների և գույքի տրամադրում, <https://www.himmadram.org/hy/1564216066>

⁷³ ՀՀՀ, Հարավ գյուղի ջրամատակարարման համակարգի վերակառուցում, <https://www.himmadram.org/hy/1564215680>

⁷⁴ ՀՀՀ, Ջրամատակարարման համակարգի վերակառուցում Մարաթաշեն գյուղում, <https://www.himmadram.org/hy/1564215255>

⁷⁵ ՀՀՀ, Գետավան գյուղի ջրամատակարարման համակարգի վերակառուցում Քարվաճառ գյուղում, <https://www.himmadram.org/hy/1564211674>

⁷⁶ ՀՀՀ, Գետավան գյուղի ջրամատակարարման համակարգի վերակառուցում Քարվաճառ գյուղում, <https://www.himmadram.org/hy/1563956707>

⁷⁷ ՀՀՀ, Վարդենիս - Մարտավերս մայրուղու վերակառուցում, <https://www.himmadram.org/hy/1566941355>

72. Համայնքային կենտրոնի կառուցում հանցք գյուղում ⁷⁸	«Հայաստան» հիմնադրամ - Կանադա (Արցախի Հանրապետության կառավարություն)	2 93, 996.00	2013-03-22 - 2014-07-18	Համայնքային գյուղացում	Ասկերանի շրջան
73. Բուժփետի, ծնարանի և համայնքային կենտրոնի կառուցում Նոր Մարտազ գյուղում ⁷⁹	«Հայաստան» հիմնադրամ - Տորոնտո (Արցախի Հանրապետության կառավարություն)	2 03, 064.00	2013-04-05 - 2014-04-30	Համայնքային գյուղացում, ատուղջապակահ.	Մարտակերտի շրջան
74. Համայնքային կենտրոնի կառուցում Թաղավար գյուղում ⁸⁰	Ֆրանսիայի հայկական հիմնադրամ (Արցախի Հանրապետության կառավարություն) «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամ – Կիպրոս, Համահայկական բարեգործական կազմակերպություն – Հունաստան, «Հայաստան» հիմնադրամ Լիբերալներ, «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամ – Լիբանան, Հայաստանի վերակառուցման կոմիտե – Բրազիլիա (նվիրատու՝ Արցախի Հանրապետության կառավարություն)	356, 470.00	2013-04-05 - 2015-03-30	Համայնքային գյուղացում	Մարտունու շրջան
75. Խաչմաչ գյուղում համայնքային կենտրոնի կառուցում ⁸¹	«Հայաստան» հիմնադրամ - Տորոնտո (Արցախի Հանրապետության կառավարություն) «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամ – Կանադա կազմակերպություն (Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն)	3 40, 583.00	2013-05-15 - 2015-06-30	Համայնքային գյուղացում	Ասկերանի շրջան
76. Իվանյան գյուղի մանկապարտեզի կառուցում ⁸²	«Հայաստան» հիմնադրամ - Տորոնտո (Արցախի Հանրապետության կառավարություն)	3 06, 667.00	2014-06-11 - 2016-05-19	Համայնքային գյուղացում	Ասկերանի շրջան
77. * Բալուջա - Ատեփանավերտ» ջրատար ⁸³	«Հայաստան» հիմնադրամ - Կանադա կազմակերպություն (Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն)	5 06, 963.00	2014-09-08 - 2015-09-08	Ենթակառուցվածքներ	Ստեփանավերտ, Ասկերանի շրջան
78. Բյուրաթաղ գյուղում համայնքային կենտրոնի կառուցում ⁸⁴	Ֆրանսիայի հայկական հիմնադրամ	339, 052.00	2014-11-13 - 2017-06-12	Համայնքային գյուղացում	Հաղրուբի շրջան
79. Ատեփանավերտ բաղաթի թիվ 9 դպրոցի վերակառուցում և կահավորում ⁸⁵	«Հայաստան» հիմնադրամ ԱՄՆ (Արցախի Հանրապետության կառավարություն, Ջերալդ Թուրփանջյան)	2, 238, 810.00	2015-04-27 - 2019-07-01	Համայնքային գյուղացում	Ստեփանավերտ
80. Արցախի բազմազգակ ընտանիքների համար բնակելի տների կառուցում ⁸⁶	«Հայաստան» համահայկական հիմնադրամ	22, 490, 305.00	2015-10-01 - 2021-03-30	Բնակարանաշինություն	Քաչաքաղի շրջան, Շահումյանի շրջան, Հաղրուբի շրջան, Ասկերանի շրջան, Մարտակերտի շրջան, Մարտունու շրջան

⁷⁸ ՀՀՀՀ, Համայնքային կենտրոնի կառուցում հանցք գյուղում, <https://www.himmadram.org/hy/1564139764>

⁷⁹ ՀՀՀՀ, Բուժփետի, ծնարանի և համայնքային կենտրոնի կառուցում Նոր Մարտազ գյուղում, <https://www.himmadram.org/hy/1564147120>

⁸⁰ ՀՀՀՀ, Համայնքային կենտրոնի կառուցում Թաղավար գյուղում, <https://www.himmadram.org/hy/1564058804>

⁸¹ ՀՀՀՀ, Խաչմաչ գյուղում համայնքային կենտրոնի կառուցում, Ասկերանի շրջան, <https://www.himmadram.org/hy/1564083947>

⁸² ՀՀՀՀ, Իվանյան գյուղի մանկապարտեզի կառուցում, <https://www.himmadram.org/hy/1564038358>

⁸³ ՀՀՀՀ, «Բալուջա - Ատեփանավերտ» ջրատար, <https://www.himmadram.org/hy/1565032476>

⁸⁴ ՀՀՀՀ, Բյուրաթաղ գյուղում համայնքային կենտրոնի կառուցում, <https://www.himmadram.org/hy/1563887964>

⁸⁵ ՀՀՀՀ, Ատեփանավերտ բաղաթի թիվ 9 դպրոցի վերակառուցում և կահավորում, <https://www.himmadram.org/hy/1560323342>

⁸⁶ ՀՀՀՀ, Արցախի բազմազգակ ընտանիքների համար բնակելի տների կառուցում, <https://www.himmadram.org/hy/1560266092>

81. Թումսի գյուղում համայնքային կենտրոնի կառուցում ⁸⁷	Ֆրանսիայի հայկական հիմնադրամ	311,137.00	Ֆրանսիայի հայկական հիմնադրամ	2016-05-10 - Համայնքային կառուցում 2018-11-29	Հաղորթի շրջան
82. Համայնքային կենտրոնի և հանդիսությունների տան կառուցում (Թաղաձոր գյուղում) ⁸⁸	Ֆրանսիայի հայկական հիմնադրամ	352,669.00	Ֆրանսիայի հայկական հիմնադրամ	2016-08-01 - Համայնքային կառուցում 2017-11-01	Հաղորթի շրջան
83. համայնքային տարածքում ամենագույների կառուցում ⁸⁹	«Հայաստան» հիմնադրամ - Տորոնտո (Արցախի Հանրապետության կառավարություն)	117,785.00	«Հայաստան» հիմնադրամ - Տորոնտո (Արցախի Հանրապետության կառավարություն)	2016-08-16 - Ենթակառուցվածքներ 2017-10-31	Շահումյանի շրջան, Շուշիի շրջան, Մարտունու շրջան
84. Ուղտասար գյուղում նոր դպրոցի կառուցում ⁹⁰	«Հայաստան» հիմնադրամ - Տորոնտո (Արցախի Հանրապետության կառավարություն)	441,331.00	«Հայաստան» հիմնադրամ - Տորոնտո (Արցախի Հանրապետության կառավարություն)	2016-09-26 - Համայնքային կառուցում 2019-02-28	Ասկերանի շրջան
85. Շուշիի Սուրբ Ղազանչեցոց եկեղեցու հարող տարածքում հասարակական զուգարանի կառուցում ⁹¹	«Հայաստան» հիմնադրամ - Տորոնտո	28,849.00	«Հայաստան» հիմնադրամ - Տորոնտո	2016-09-27 - Մշակույթ 2017-05-31	Շուշիի շրջան
86. Խնձրատան գյուղում համայնքային կենտրոնի կառուցում ⁹²	«Հայաստան» հիմնադրամ - Տորոնտո (Արցախի Հանրապետության կառավարություն)	322,747.00	«Հայաստան» հիմնադրամ - Տորոնտո (Արցախի Հանրապետության կառավարություն)	2017-01-27 - Համայնքային կառուցում 2019-07-15	Ասկերանի շրջան
87. Թալիշ գյուղի վերականգնման ծրագիր ⁹³	«Հայաստան» հիմնադրամ - ԱՄՆ («Հայաստան» համահայկական հիմնադրամ)	2,000,000.00	«Հայաստան» հիմնադրամ - ԱՄՆ («Հայաստան» համահայկական հիմնադրամ)	2017-01-01 - Համայնքային կառուցում 2018-05-30	Մարտակերտի շրջան
88. Քուսանի գյուղում համայնքային կենտրոնի կառուցում ⁹⁴	«Հայաստան» հիմնադրամ - ԱՄՆ (Արցախի Հանրապետության կառավարություն, Հավոր Բարդառայան)	334,102.00	«Հայաստան» հիմնադրամ - ԱՄՆ (Արցախի Հանրապետության կառավարություն, Հավոր Բարդառայան)	2017-01-30 - Համայնքային կառուցում 2018-09-10	Ասկերանի շրջան
89. Թալիշ գյուղի վերածնունդ ⁹⁵	«Հայաստան» հիմնադրամ - ԱՄՆ (Արցախի Հանրապետության կառավարություն, Անդրանիկ Բարդառայան)	1,693,815.00	«Հայաստան» հիմնադրամ - ԱՄՆ (Արցախի Հանրապետության կառավարություն, Անդրանիկ Բարդառայան)	Սոցիալական աջակցություն, 2017-05-22 - Ենթակառուցվածքներ, 2019-05-31	Մարտակերտի շրջան
90. Մարտակերտի շրջանի բնակելի շենքերի ու տների վերականգնում ⁹⁶	Ֆրանսիայի հայկական հիմնադրամ, «Հայաստան» հիմնադրամ ԱՄՆ (Արցախի Հանրապետության կառավարություն)	634,522.00	Ֆրանսիայի հայկական հիմնադրամ, «Հայաստան» հիմնադրամ ԱՄՆ (Արցախի Հանրապետության կառավարություն)	2017-07-28 - Բնակարանաշինություն 2017-12-31	Մարտակերտի շրջան

⁸⁷ ՀՀ, Թումսի գյուղում համայնքային կենտրոնի կառուցում, <https://www.himmadram.org/hy/1560265990>

⁸⁸ ՀՀ, Համայնքային կենտրոնի և հանդիսությունների տան կառուցում (Թաղաձոր գյուղում), <https://www.himmadram.org/hy/1563809876>

⁸⁹ ՀՀ, Ամարաս, Դարիկանք, Սուրբ Ղազանչեցոց վանական համալիրների տարածքում ամենագույների կառուցում, <https://www.himmadram.org/hy/1566767287>

⁹⁰ ՀՀ, Ուղտասար գյուղում նոր դպրոցի կառուցում, <https://www.himmadram.org/hy/1560321835>

⁹¹ ՀՀ, Շուշիի Սուրբ Ղազանչեցոց եկեղեցու հարող տարածքում հասարակական զուգարանի կառուցում, <https://www.himmadram.org/hy/1560266012>

⁹² ՀՀ, Թալիշ գյուղի վերականգնման ծրագիր, <https://www.himmadram.org/hy/1564852330>

⁹³ ՀՀ, Քուսանի գյուղում համայնքային կենտրոնի կառուցում, <https://www.himmadram.org/hy/1560417361>

⁹⁴ ՀՀ, Թալիշ գյուղի վերածնունդ, <https://www.himmadram.org/en/1560266023>

⁹⁵ ՀՀ, Մարտակերտի շրջանի բնակելի շենքերի ու տների վերականգնում, <https://www.himmadram.org/hy/1567253951>

⁹⁶ ՀՀ, Մարտակերտի շրջանի բնակելի շենքերի ու տների վերականգնում, <https://www.himmadram.org/hy/1563956010>

- Հայկական հիմնադրամի կոմիտե - Շվեյցարիա, «Հայաստան» հասնահայկական հիմնադրամ – Լիբանան, «Հայաստան» հիմնադրամ – Արգենտինա, «Հայաստան» հասնահայկական հիմնադրամի Ավստրալիայի մասնաճյուղ, Իրանի հայ հասնահիք, «Հայաստան» հասնահայկական հիմնադրամ – Կիպրոս, Հանահայկական բարեգործական կազմակերպություն – Հունաստան, «Հայաստան» հիմնադրամ – ԱՄՆ, Հայաստանի վերակառուցման կոմիտե – Բրազիլիա
- 1.169,576.00
- 2017-10-03 - Գյուլարունահ- 2019-12-30 ստեյթին
- Ասվերանի շրջան (4 խորքային հոր), Մարտունու շրջան (12 խորքային հոր)

92.	Շոշ գյուղում մանկապարտեզի կառուցում ⁹⁸	347,436.00	«Հայաստան» հիմնադրամ – Արգենտինա (Մալրատու՝ Քիլդեր Շիշլիդյուրու, Դևեհիեան ընտանիք, Էզգերճիեան ընտանիք)	2017-10-27 - 2019-08-06	Կրթություն	Ասվերանի շրջան
93.	Մուսային վահանավանդների տեղադրում Շոշի և Ասվերանի շրջանների բնակավայրերում ⁹⁹	-	Ֆրանսիայի հայկական հիմնադրամ (Մալրատու՝ Արցախի Հանրապետության կառավարություն)	2018-01-01 - 2018-12-01	Վերականգն. էներգիա	Շոշի շրջան, Ասվերանի շրջան
94.	Ասվերան քաղաքի մարզադաշտի բարելավում ¹⁰⁰	289,445.00	«Հայաստան» հիմնադրամ - ԱՄՆ	2019-04-08 - 2019-10-01	Սպորտ	Ասվերանի շրջան
95.	Մարտունի քաղաքի դեպի մարզադաշտ տանող փողոցի բարելավում ¹⁰¹	549,215.00	«Հայաստան» հիմնադրամ - ԱՄՆ	2019-04-08 - 2019-10-01	Ենթակառուց-վածքներ	Մարտունու շրջան
96.	Մարտավերտ քաղաքի մարզադաշտի նոր հանդերձարանի կառուցում ¹⁰²	261,314.00	«Հայաստան» հիմնադրամ - ԱՄՆ	2019-04-08 - 2019-10-01	Սպորտ	Մարտավերտի շրջան
97.	Մարտավերտ-Մարտիս ճանապարհի կառուցում ¹⁰³	1,530,215.00	-	2019-04-08 - 2019-12-16	Ենթակառուց-վածքներ	Մարտավերտի շրջան
98.	Ստեփանավերտի Պոլ Էլուար կենտրոնի կառուցում ¹⁰⁴	730,782.82	Ֆրանսիայի հայկական հիմնադրամ (Արցախի Հանրապետության կառավարություն)	2019-06-30 - 2020-06-30	Հանայնքային զարգացում	Ստեփանավերտ
99.	Հարավ գյուղի լուսավորության անցկացում ¹⁰⁵	10,536.00	«Հայաստան» հասնահայկական հիմնադրամ	2019-09-20 - 2019-11-20	Հանայնքային զարգացում	Ասվերանի շրջան
100.	Մանկապարտեզի կառուցում Նոր Մարտիս համայնքում ¹⁰⁶	277,695.00	Ֆրանսիայի հայկական հիմնադրամ	2019-11-04 - 2021-05-05	Կրթություն	Մարտավերտի շրջան

⁹⁷ ՀՀՀ, խորքային հորեր Արցախում, <https://www.himmadram.org/hy/1560265906>

⁹⁸ ՀՀՀ, Շոշ գյուղում մանկապարտեզի կառուցում, <https://www.himmadram.org/hy/1560265841>

⁹⁹ ՀՀՀ, Արևային վահանավանդների տեղադրում Շոշի և Ասվերանի շրջանների բնակավայրերում, <https://www.himmadram.org/hy/1566982569>

¹⁰⁰ ՀՀՀ, Ասվերան քաղաքի մարզադաշտի բարելավում, <https://www.himmadram.org/hy/1566978993>

¹⁰¹ ՀՀՀ, Մարտունի քաղաքի դեպի մարզադաշտ տանող փողոցի բարելավում, <https://www.himmadram.org/hy/1566979986>

¹⁰² ՀՀՀ, Մարտավերտ քաղաքի մարզադաշտի նոր հանդերձարանի կառուցում, <https://www.himmadram.org/hy/1566979630>

¹⁰³ ՀՀՀ, Մարտավերտ-Մարտիս ճանապարհի կառուցում (Փուլ 1), <https://www.himmadram.org/hy/1566976919>

¹⁰⁴ ՀՀՀ, Ստեփանավերտի Պոլ Էլուար կենտրոնի կառուցում, <https://www.himmadram.org/hy/1566977367>

¹⁰⁵ ՀՀՀ, Հարավ գյուղի լուսավորության անցկացում, <https://www.himmadram.org/hy/1566977224>

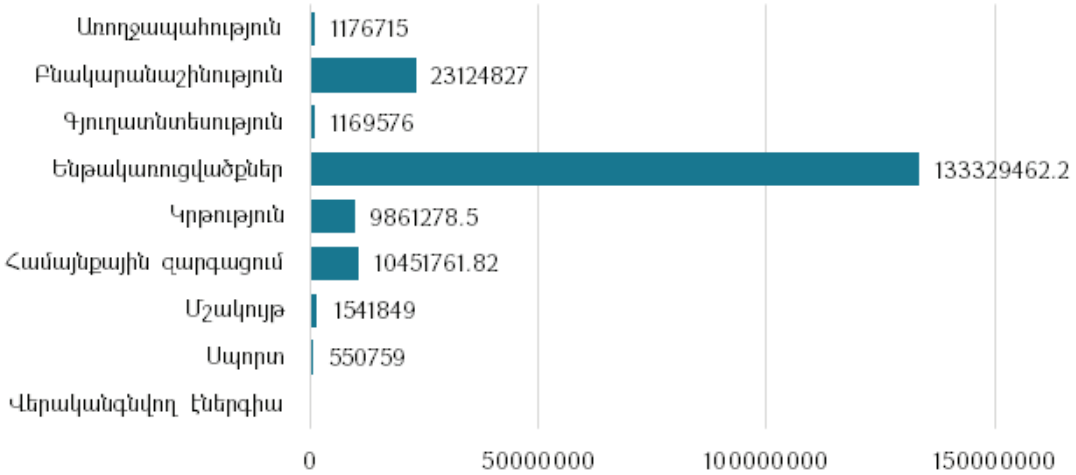
¹⁰⁶ ՀՀՀ, Մանկապարտեզի կառուցում Նոր Մարտիս համայնքում, <https://www.himmadram.org/hy/1566975937>

Դասակարգում	Նկարագրություն	Կազմակերպություն	Մուտք	Ելք	Տարեթիվ	Տեսակ
101.	Դարիվանք համայնքում խմբու ջրի մատակարարում ¹⁰⁷	«Հայաստան» համահայկական հիմնադրամ (Արցախի Հանրապետության կառավարություն)	66,961.00	-	2020-06-01 - 2020-12-01	Շահույթային շրջան
102.	Շուշի բարձրագույն ցրանառավարարանի համակարգ ¹⁰⁸	-	408,537.03	-	-	Ենթակառուցվածքներ Շուշիի շրջան
103.	«Մադալուզ-Մարտակերտ» էլեկտրահաղորդման գիծ ¹⁰⁹	Ֆրանսիայի հայկական հիմնադրամ	-	-	-	Ենթակառուցվածքներ Մարտակերտի շրջան
104.	Մարտակերտի թիվ 2 դպրոցի կահավորում ¹¹⁰	Ֆրանսիայի հայկական հիմնադրամ	-	-	-	Կրթություն Մարտակերտի շրջան
105.	Մարտակերտի շրջանի 4 գյուղերի գազամատակարարում ¹¹¹	«Հայաստան» հիմնադրամ - Տորոնտո	-	-	-	Ենթակառուցվածքներ Մարտակերտի շրջան
116.	Արցախի հիվանդանոցների ձեռնոցների քայլանների տրամադրում ¹¹²	-	-	-	- 2007-01-01	Առողջապահություն Արցախ
107.	Սրկախ գյուղի ցրանառավարարանի համակարգ ¹¹³	«Հայաստան» հայկական հիմնադրամ - Գերմանիա	-	-	-	Ենթակառուցվածքներ Սակերտի շրջան
108.	ԼՂՀ Վանաձոր գյուղի բուժկետի կառուցում ¹¹⁴	-	-	-	-	Առողջապահություն Հարյուրի շրջան
109.	Բերձորի պոմպակայան ¹¹⁵	(Եվրատու՝ Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն)	-	-	-	Ենթակառուցվածքներ Քաշաթաղի շրջան

¹⁰⁷ ՀՀ, Դարիվանք համայնքում խմելու ջրի մատակարարում, <https://www.himmadram.org/hy/1566976705>
¹⁰⁸ ՀՀ, Շուշի բարձրագույն ցրանառավարարանի համակարգ, <https://www.himmadram.org/hy/1565081964>
¹⁰⁹ ՀՀ, «Մադալուզ-Մարտակերտ» էլեկտրահաղորդման գիծ, <https://www.himmadram.org/hy/1565016232>
¹¹⁰ ՀՀ, Մարտակերտի թիվ 2 դպրոցի կահավորում, <https://www.himmadram.org/hy/1565015835>
¹¹¹ ՀՀ, Մարտակերտի շրջանի 4 գյուղերի գազամատակարարում, <https://www.himmadram.org/hy/1565085049>
¹¹² Hayastan All-Armenian fund (HAAF), Provision of walkers to the Artsakh hospitals' elderly houses, <https://www.himmadram.org/hy/1565085356>
¹¹³ ՀՀ, Սրկախ գյուղի ցրանառավարարանի համակարգ, <https://www.himmadram.org/hy/1564513721>
¹¹⁴ ՀՀ, Վանաձոր գյուղի բուժկետի կառուցում, ԼՂՀ Հարյուրի շրջան, <https://www.himmadram.org/hy/1565088041>
¹¹⁵ ՀՀ, Բերձորի պոմպակայան, <https://www.himmadram.org/hy/1565078102>

ԳԾԱՊԱՏԿԵՐ 1

Արցախում «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամի ֆինանսավորած ծրագրերի ոլորտային բաշխվածքը (ԱՄՆ դոլար)¹¹⁶

«Հայաստան» համահայկական հիմնադրամի աջակցությամբ Արցախում իրականացված ծրագրերի ոլորտային բաշխվածքում (գծապատկեր 1) գերակշռել են ենթակառուցվածքային ծրագրերը, որոնց բաժին է ընկել ընդհանուր ֆինանսավորման 74-75%-ը (կամ 131.6 - 133.3 մլն ԱՄՆ դոլար): Հաջորդիվ բնակարանաշինության (13%), համայնքային զարգացման (4.8-4.9%) և կրթության ոլորտների (4.6%) ծրագրերն են: Մշակույթի, առողջապահության, գյուղատնտեսության և սպորտի ոլորտների ծրագրային ֆինանսավորումը չի անցել 1%-ի սահմանաչափը, իսկ վերականգնվող էներգիայի ոլորտում կատարված ներդրումների չափի վերաբերյալ տեղեկատվությունն ընդհանրապես հասանելի չէ:

2020 թվականի 44-օրյա պատերազմի առաջին օրվանից մեկնարկեց «Մենք ենք, մեր սահմանները» համազգային դրամահավաք-արշավը, որի արդյունքն անսխաղեպ էր՝ 182,092,795.60 ԱՄՆ դոլար և 700.000 նվիրատու՝ աշխարհի շուրջ

100 երկրից¹¹⁷: Հիմնադրամն այդ միջոցների մեծ մասն ուղղել է տասնյակ հազարավոր փախստականների և պատերազմում վիրավորում ստացած հայրենակիցների հրատապ խնդիրների լուծմանը, միաժամանակ, նախաձեռնել պատերազմի ընթացքում հաշմանդամություն ձեռք բերած անձանց պրոթեզավորման գործընթացը:

Հետպատերազմյան 2021-2022 թթ. և «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամը, որդեգրելով «Արցախում շինհրապարակների ձայները մաքրում են պատերազմի հետևանքները կրողների հիշողությունները» կարգախոսը, շարունակել է իրագործել լայնածավալ բնակարանաշինության ծրագիր¹¹⁸: 2022 թ. Ստեփանակերտի Թումանյան փողոցում կառուցվել է 261 բնակարան, Արցախի մայրաքաղաքի 6-րդ դպրոցը վերակառուցվել է որպես բազմաբնակարան շենք՝ 30 բնակարանով, Տիգրան Մեծ փողոցում սկսվել է 48 նոր բնակարանների կառուցապատման գործընթացը: Ասկերանի շրջանի Իվանյան հա-

¹¹⁶ Կազմել է հեղինակը՝ աղյուսակ 1-ի տվյալների հիման վրա: Հարկ ենք համարում որոշակի պարզաբանումներ ներկայացնել կիրառված մեթոդաբանության վերաբերյալ: Մասնավորապես՝ որոշ միջոցառումների ծրագրերի մասով (թեև այդպիսիք ցանկում չստ չեն) հատկացված ֆինանսավորման չափը կարող է որոշակիորեն շեղվել իրական պատկերից, քանի որ միևնույն միջոցառումային ծրագրին հատկացված միջոցներից առանձին ոլորտներին ուղղված համամասնության առանձնացման անհնարինության պատճառով ծրագրի ամբողջ գումարը միաժամանակ վերագրվել է բոլոր վերաբերող ոլորտներին:

¹¹⁷ «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամ 2020, տարեկան հաշվետվություն, 2021 թ., <https://www.himnadram.org/files/2021/12/5272634.pdf> էջ 18, 58:

¹¹⁸ «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամ: Տարեկան հաշվետվություն 2022, Եր.: «ԹՈՒՄ պրինտ» տպ.: 2023, էջ 18-19 (160 էջ), <https://www.himnadram.org/files/2024/01/5288421.pdf>

մայնքում կառուցվել է 180 բնակարան և 41 տուն¹¹⁹:

Այն ժամանակ դեռևս անհայտ էր, որ ծրագրի առաջնային շահառու համարվող զոհված զինծառայողների, տեղահանված, բազմազավակ և առաջին խմբի հաշմանդամություն ունեցող անձանց ընտանիքները պիտի ճաշակեն բռնի տեղահանման հետևանքների ողջ «գունապնակը»...

Արցախի հայաթափման և բնակչության բռնի տեղահանման պայմաններում կրած գույքային և այլ նյութական վնասների հետագա փոխհատուցման համար անհրաժեշտ հիմքերի ձևավորումից, կրած վնասի գույքագրումից գատ, միջազգային իրավունքի տեսանկյունից, հույժ կարևորվում են տեղահանված բնակչությանը փախուստականի կարգավիճակի շնորհումը և պահպանումը՝ հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ հարևան երկրում առկա է փախստականների հարցը շահարկելու հարուստ փորձ¹²⁰:

ՀՀ ոստիկանության անձնագրային և վիզաների վարչության տարածքային ստորաբաժանումը որպես փախստական ճանաչված և ապաստան ստացած անձանց տրամադրում է 2 տարի ժամկետով կոնվենցիոն ճամփորդական փաստաթուղթ, որն իրավունք է տալիս նրանց Հայաստանում ազատ տեղաշարժվելու և Հայաստանից դուրս ճամփորդելու: Կոնվենցիոն ճամփորդական փաստաթղթի համար հիմք են հանդիսանում անձի գրա-

վոր դիմումը, փախստական ճանաչելու և ապաստան տրամադրելու մասին Միգրացիոն ծառայության որոշումը:

Հայաստանում ՄԱԿ-ի Փախստականների գործակալությունը (ՄԱԿ ՓԳՀ Հայաստան) հստակեցնում և հրապարակում է փախստականների իրավունքներն ու պարտականությունները, որոնք ամփոփվում են հետևյալ հանգուցային կետերում. փախստականներն ունեն Հայաստանում օրինական բնակության իրավունք, աշխատանքի, կրթության, տեղաշարժի և բնակության վայր ընտրելու, սեփականության, սոցիալական և առողջապահական իրավունքներ, ինչպես նաև Հայաստանի քաղաքացիություն ստանալու (նատուրալիզացիայի) իրավունք¹²¹:

Ընդ որում, ՀՀ քաղաքականության առանցքում պետք է լինի փախստականի կարգավիճակի պահպանման խրախուսումը և ՄԱԿ-ի համապատասխան կոնվենցիաների վկայակոչման հիմքով արցախահայության իրավունքների առաջնությունը: Մինչդեռ, կարծես թե, վարվում է բոլորովին այլ քաղաքականություն՝ տարբեր արտոնությունների ու սոցիալական ծրագրերի (օրինակ՝ Լեռնային Ղարաբաղից բռնի տեղահանվածների բնակարանային ապահովման ծրագրի) շահառու դառնալու համար արցախահայերին դրդելով հրաժարվել փախստականի կարգավիճակից և ընդունել ՀՀ քաղաքացիություն...

¹¹⁹ Հայաստան» համահայկական հիմնադրամ: Տարեկան հաշվետվություն 2022, Եր.: «Թոփ պրինտ» տպ.: 2023, էջ 22-23 (160 էջ), <https://www.himnadram.org/files/2024/01/5288421.pdf>

¹²⁰ Ալիևը շանտաժ է անում, նենգափոխում է փախստականների հարցի ամբողջ իմաստը. Լևոն Զուրաբյան (տեսանյութ), 3-րդ հուլիսի, 2024 / <https://1or.am/?p=156969&l=am>

¹²¹ ՄԱԿ ՓԳՀ Հայաստան (UNHCR): Փախստականների իրավունքներն ու պարտականությունները – Հայաստան / <https://help.unhcr.org/armenia/hy/rights-and-duties/rights-and-obligations-of-refugees/>

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Ալիևը շանտաժ է անում, նենգափոխում է փախստականների հարցի ամբողջ իմաստը. Լևոն Զուրաբյան (տեսանյութ), 3-րդ հուլիսի, 2024, <https://1or.am/?p=156969&l=am>
2. Արցախի ներդրումային հիմնադրամ, 2019 թվականի գործունեության հաշվետվություն, Ստեփանակերտ, 2020 թ. (Արցախի ներդրումային հիմնադրամի հոգաբարձուների խորհրդի 2020 թ. մարտի 23-ի թիվ 17 որոշման հավելված), էջ 26:
3. Հայաստան» համահայկական հիմնադրամ: Տարեկան հաշվետվություն 2020, Եր.: 2021 թ., <https://www.himnadram.org/files/2021/12/5272634.pdf>, 110 էջ:
4. Հայաստան» համահայկական հիմնադրամ: Տարեկան հաշվետվություն

- 2022, Եր.: «Թոփ պրինտ» տպ.: 2023, 1 60 էջ,
<https://www.himnadram.org/files/2024/01/5288421.pdf>
5. Հայաստանի Հանրապետության վարչապետի, Ադրբեջանի Հանրապետության նախագահի և Ռուսաստանի Դաշնության նախագահի հայտարարությունը, 10.11.2020 / <https://www.primeminister.am/hy/press-release/item/2020/11/10/Announcement/>
  6. ՄԱԿ ՓԳՀ Հայաստան (UNHCR): Փախստականների իրավունքներն ու պարտականությունները – Հայաստան / <https://help.unhcr.org/armenia/hy/rights-and-duties/rights-and-obligations-of-refugees/>
  7. Փախյալն Ա. Ա., Արցախի տնտեսական ներուժը «նոր սահմանազատումից» հետո. սահմանից անդին մնացած հնարավորություններ... // «Ամբերդ» տեղեկագիր №6(7) – 2020, էջ 13-21, <https://asue.am/upload/files/amberd/Stqetkwaqhr%206.pdf>
  8. A looming catastrophe in Nagorno-Karabakh, by Narek Sukiasyan, 11.01.2023 / <https://www.ips-journal.eu/topics/foreign-and-security-policy/a-looming-catastrophe-in-nagorno-karabakh-6433/>
  9. Thousands of Armenians trapped in Nagorno-Karabakh face humanitarian crisis, 20/01/2023, <https://www.france24.com/en/asia-pacific/20230120-thousands-of-armenians-trapped-in-nagorno-karabakh-face-humanitarian-crisis>
  10. <https://www.himnadram.org/>

Анна ПАХЛЯН

*Старший исследователь исследовательского центра «Амберд», АГЭУ.
кандидат экономических наук, доцент*

ARMENIA AND DIASPORA

ВСЕАРМЯНСКИЕ ПОЖЕРТВОВАНИЯ «ПОТЕРЯННОМУ» АРЦАХУ...

В результате 44-дневной войны 2020 года и последующих агрессивных действий в насильственно обезлюдившем Арцахе в числе материальных ресурсов остались и капитальные вложения, осуществленные в регионе. В частности, в ходе кампаний по сбору средств Всеармянского фонда «Айастан» из средств, собранных армянами со всего мира, были осуществлены значительные инвестиции в инфраструктуру различных регионов Арцаха, развитие общин, образование, здравоохранение, культуру и другие сферы. В статье инвентаризированы и представлены инвестиционные программы, реализованные в Арцахе с 1992 года до известных трагических событий при финансировании Всеармянского фонда «Айастан».

Это всего лишь наша скромная попытка внести свой вклад в защиту прав арцахских армян и формирование оснований для возмещения ущерба.

Ключевые слова: Республика Арцах, Всеармянский фонд «Айастан», сбор средств, пожертвования, инвестиции, вынужденные переселенцы, беженцы

Anna PAKHLYAN

*Senior Researcher at «Amberd» Research Center,
PhD in Economics, Associate Professor, ASUE*

ARMENIA AND DIASPORA

PAN-ARMENIAN DONATIONS TO "LOST" ARTSAKH...

As a result of the 44-day war of 2020 and the subsequent aggressive actions, the capital investments made in the region are part of the remaining material resources in forcibly depopulated Artsakh. In particular, during the fundraising campaigns of the Hayastan All-Armenian Fund, significant investments were made from the funds collected by Armenians from all over the world in the infrastructures of various regions of Artsakh, covering community development, education, health care, culture and other fields. The paper inventoried and presented the investment programs implemented in Artsakh from 1992 until the recent tragic events all funded by Hayastan All-Armenian Fund.

This is our modest attempt to contribute to the protection of the rights of Artsakh Armenians and the formation of grounds for future compensation claims for damages incurred.

Keywords: Republic of Artsakh, Hayastan All-Armenian Fund, fundraising, donations, investments, displaced persons, refugees